

Міністерство освіти і науки України
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка
Кафедра української мови

«До захисту допускаю»
завідувач кафедри української мови,
доктор філологічних наук, професор
_____ Віра КОТОВИЧ
«_____» _____ 2025 року

Діалогізація навчання на уроках української мови в закладах загальної середньої освіти

Освітня програма: Середня освіта (Українська мова і література,
мова і література (англійська))

Спеціальність 014 «Середня освіта (за предметними спеціальностями)»

Предметна спеціальність: 014.01 «Середня освіта (Українська мова і
література)

Додаткова предметна спеціальність: 014.02 «Середня освіта» (Мова та
зарубіжна література (англійська))

Магістерська робота

на здобуття кваліфікації: Магістр середньої освіти.
Вчитель української мови і літератури,
англійської мови та зарубіжної літератури

Автор роботи – **Христина НАДЯК** _____

підпис

Науковий керівник – к. філол. н, доцент **Любов МЕЛЬНИК** _____

підпис

Дрогобич, 2025

Захист магістерської роботи

Діалогізація навчання на уроках української мови в закладах загальної середньої освіти _____

(тема роботи)

Оцінка за стобальною шкалою: _____

Оцінка за національною чотирибальною шкалою: _____

Коротка мотивація захисту:

_____	Голова ЕК	_____	_____
дата		підпис	ім'я, прізвище

	Секретар ЕК	_____	_____
		підпис	ім'я, прізвище

АНОТАЦІЯ

Христина Надяк. Діалогізація навчання на уроках української мови в закладах загальної середньої освіти.

У пропонованому магістерському дослідженні розглянуто діалогізацію навчання не лише як методику, а як цілісну філософію педагогічної взаємодії, що змінює саму суть навчального процесу – з репродуктивного на творчий, з авторитарного на партнерський. Її впровадження на уроках української мови є актуальним завданням сучасного вчителя, який прагне виховати в учнях не лише грамотних мовців, а й активних, мислячих особистостей.

Під час написання роботи проаналізовано науково-педагогічну літературу з проблеми діалогізації навчання в школі; визначено теоретичні засади поняття «діалогізація» та його місце в сучасній методиці викладання української мови; досліджено практичні форми та прийоми реалізації діалогічного навчання на уроках української мови; розроблено методичні рекомендації щодо впровадження діалогічного підходу в освітній процес з української мови в закладах загальної середньої освіти.

ABSTRACT

Khrystyna Nadyak. Dialogization of teaching in Ukrainian language lessons in secondary education institutions.

The proposed master's research examines the dialogization of teaching not only as a methodology, but as a holistic philosophy of pedagogical interaction, which changes the very essence of the educational process - from reproductive to creative, from authoritarian to partnership. Its implementation in Ukrainian language lessons is an urgent task of a modern teacher who seeks to educate students not only competent speakers, but also active, thinking individuals.

During the writing of the work, the scientific and pedagogical literature on the problem of dialogization of teaching at school was analyzed; the theoretical foundations of the concept of "dialogization" and its place in the modern methodology of teaching the Ukrainian language were determined; practical forms and methods of implementing dialogic teaching in Ukrainian language lessons were investigated; methodological recommendations were developed for the implementation of a dialogic approach in the educational process of the Ukrainian language in secondary education institutions.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
Розділ I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДІАЛОГІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ В СУЧАСНІЙ ШКОЛІ.....	9
1.1. Поняття «діалог» та «діалогізація» в педагогіці.....	9
1.2. Основоположники діалогізації в українській педагогічній та методичній науці.....	10
1.3. Сутність діалогічного підходу.....	11
1.4. Значення діалогізації у викладанні української мови.....	13
Розділ II. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ЕФЕКТИВНОЇ ДІАЛОГІЗАЦІЇ.....	15
2.1. Мотиваційна готовність учнів до спілкування.....	15
2.2. Роль емоційної атмосфери довіри та поваги.....	16
2.3. Комунікативна компетентність як основа діалогізації навчального процесу.....	17
2.4. Ідеї гуманної педагогіки як світоглядно-ціннісна основа діалогізації (на прикладі поглядів В. Сухомлинського та бл. Л. Гузара).....	20
2.5. Професійна майстерність учителя у веденні діалогу.....	22
Розділ III. ДІАЛОГІЧНІ СТРАТЕГІЇ В НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ: ФОРМИ ТА МЕТОДИ.....	24
3.1. Евристична бесіда як ефективна форма діалогізації на уроці української мови.....	24
3.2. Дискусії, дебати, круглі столи як форми діалогізації на уроці української мови.....	25
3.3. Рольові ігри та моделювання ситуацій як засіб засвоєння знань у практичному контексті.....	27
3.4. Інтерактивні технології як засіб активного залучення всіх учнів до Діалогу.....	29
3.5. Групова та парна робота як форма спільного розв'язання проблемних завдань.....	31
3.6. Використання інформаційно-комунікаційних технологій як інструменту діалогізації освітнього процесу.....	33
3.7. Проєктне навчання як стратегія розвитку діалогічної взаємодії.....	35
Розділ IV. ПРАКТИЧНЕ ВПРОВАДЖЕННЯ ДІАЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ У ВИКЛАДАННІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ (НА ПРИКЛАДІ УРОКІВ У 6- 8 КЛАСАХ).....	37
4.1. Діалогізація навчання через діалог.....	37
4.2. Діалогізація навчання через проєктну діяльність.....	45
ВИСНОВКИ.....	53
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	55

ВСТУП

Одним із пріоритетних завдань сучасної школи є діалогізація навчання, яка передбачає створення таких умов, за яких учень стає активним учасником освітнього процесу, а не лише пасивним споживачем знань. У контексті реформування освіти та реалізації засад Нової української школи особливого значення набуває формування в учнів уміння мислити критично, висловлювати власну думку, вести аргументований діалог. Це особливо актуально на уроках української мови, де мовленнєва діяльність має стати не лише об'єктом вивчення, а й засобом пізнання і самовираження. Діалогізація навчання сприяє розвитку мовленнєвих компетентностей, створює атмосферу співпраці й довіри, що є важливою передумовою ефективного навчання.

В освітньому просторі сьогодення дедалі більше уваги приділяється особистісно орієнтованому підходу, який вимагає переосмислення ролі вчителя та учня. Учитель перестає бути єдиним джерелом знань, натомість виступає фасилітатором, модератором навчального процесу, що активно включає учнів у спільний пошук, аналіз та обговорення інформації. Такий підхід неможливий без активного використання діалогу як основної форми взаємодії на уроці.

Діалог як метод і форма навчання відкриває широкі можливості для формування ключових компетентностей, зокрема комунікативної, соціальної та навчальної. На уроках української мови діалогізація навчання дозволяє не лише краще засвоїти мовний матеріал, а й сформувати вміння слухати співрозмовника, аргументовано висловлювати думку, дискутувати з повагою до позиції іншого.

Діалогізація у навчанні дітей для нашої освітньої галузі, на жаль, традиційно не була характерною. Протягом тривалого часу переважала авторитарна модель викладання, що базувалася на односторонній передачі знань від учителя до учня. У такій системі учень розглядався радше як об'єкт навчання, а не як його активний суб'єкт. Дитина мала сприймати, запам'ятовувати та відтворювати матеріал, а не ставити запитання, висловлювати думки чи дискутувати.

Цей педагогічний підхід – діалогічне навчання – прийшов до нас із західноєвропейської та американської педагогіки, де вже давно утвердилася ідея

гуманізації освіти. Основою цього підходу є визнання дитини як повноцінного учасника навчального процесу, здатного до критичного мислення, самостійного аналізу та співпраці.

Свого часу відомий український педагог В. Сухомлинський теж проголошував такі засадничі принципи освіти, як співпрацю, довіру та духовну єдність вчителя та учня. Однак радянська система ці ідеї не втілила в життя. Сьогодні в Україні діалогізація набуває особливого значення у контексті реалізації концепції Нової української школи, яка наголошує на важливості партнерської взаємодії між усіма учасниками освітнього процесу.

Цей підхід до навчання розглядається не лише як методика, а як цілісна філософія педагогічної взаємодії, що змінює саму суть навчального процесу – з репродуктивного на творчий, з авторитарного на партнерський. Її впровадження на уроках української мови є актуальним завданням сучасного вчителя, який прагне виховати в учнях не лише грамотних мовців, а й активних, мислячих особистостей.

Актуальність обраної теми зумовлена потребою оновлення методик викладання української мови відповідно до сучасних педагогічних парадигм, де провідне місце посідає діалог як засіб активізації пізнавальної діяльності учнів та формування особистісно значущих умінь. Таким чином, дослідження шляхів і засобів ефективної діалогізації навчання є важливим і своєчасним.

Відповідно, **метою нашого дослідження** є визначення педагогічних умов, методів та прийомів ефективної діалогізації навчального процесу на уроках української мови в контексті сучасних освітніх вимог, а також обґрунтування її значення для формування комунікативної компетентності учнів. Мета, своєю чергою, висуває ряд завдань:

1. Проаналізувати науково-педагогічну літературу з проблеми діалогізації навчання в закладах загальної середньої освіти.
2. Визначити теоретичні засади поняття «діалогізація» та його місце в сучасній методиці викладання української мови.

3. Дослідити практичні форми та прийоми реалізації діалогічного навчання на уроках української мови.
4. Оцінити ефективність діалогічних методів у формуванні мовленнєвих навичок і комунікативної компетентності учнів.
5. Розробити методичні рекомендації щодо впровадження діалогічного підходу в освітній процес з української мови в закладах загальної середньої освіти.

Об'єктом дослідження стали процеси навчальної комунікації на уроках української мови в закладах загальної середньої освіти, зокрема ті, що пов'язані з організацією діалогічної взаємодії між учителем і учнями, а також між самими учнями. Вони відображені у працях таких вітчизняних вчених, педагогів і вчителів-практиків: Л. Галаєвської, Н. Голуб, О. Любашенко, Е. Палихати, О. Пометун, Л. Пироженко. **А предмет дослідження** у цій роботі – методи, форми та прийоми реалізації діалогічного підходу на уроках української мови як засобу формування мовленнєвої і комунікативної компетентності учнів.

Новизна цієї роботи полягає в тому, що діалогізацію представлено як інноваційний педагогічний підхід, який дозволяє сформувати навчальне середовище, зорієнтоване на співпрацю; посилити мотивацію учнів до вивчення української мови; наблизити навчання до реальних мовленнєвих практик; переосмислити роль учителя як фасилітатора діалогу, а не лише джерела знань.

При написанні роботи були використані наступні методи дослідження:

1) теоретичні методи:

- системний аналіз психолого-педагогічної та методичної літератури, присвяченої розвитку діалогічного мовлення учнів;
- теоретичне осмислення й узагальнення передового педагогічного досвіду вчителів для аналізу сутності та значущості діалогізації навчання;
- обґрунтування концептуальної моделі формування діалогічної комунікації між учнями та між учнями й учителем;
- комплексний аналіз мовного та мовленнєвого матеріалу з урахуванням цілей і завдань розвитку діалогічних умінь учнів.

2) емпіричні методи:

- діагностичні: бесіди з учителями та учнями, які дозволили зібрати первинну інформацію про стан діалогічного мовлення;
- експериментальні: педагогічний експеримент, що складався з констатувального та формувального етапів, з метою:
- оцінювання рівня пізнавальної активності та мовленнєвої компетентності школярів;
- обґрунтування актуальності обраної проблеми;
- перевірка ефективності впроваджених вправ і методик в освітньому процесі.

Структура роботи: робота складається зі вступу, чотирьох розділів, загальних висновків, списку використаної літератури – 52 позиції.

Розділ I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДІАЛОГІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ В СУЧАСНІЙ ШКОЛІ

Сучасна школа переживає трансформацію від традиційної монологічної моделі до гуманістично орієнтованої освіти, у центрі якої стоїть особистість учня. Одним із ключових напрямів модернізації є діалогізація навчання – організація освітнього процесу на засадах рівноправної співпраці вчителя та учнів. Такий підхід дозволяє не лише передавати знання, а й розвивати критичне мислення, комунікативні навички та соціальну активність школярів.

1.1. Поняття «діалог» та «діалогізація» в педагогіці

Термін «діалог» походить із давньогрецького слова *διάλογος*, що буквально перекладається як «бесіда» або «розмова між двома чи більше людьми» [19]. У педагогіці та філософії діалог розглядається не лише як засіб комунікації, а як глибинна форма взаємодії, яка передбачає обмін думками, поглядами, смислами та цінностями між суб'єктами. Діалог – це не просто мовленнєвий акт, а механізм формування особистості, побудови взаєморозуміння і розвитку критичного мислення. Одним із перших мислителів, який надав діалогові особливого значення, був Михайло Бахтін. Він розглядав діалог як онтологічне явище – основу буття людини, підкреслюючи, що жодна особистість сама по собі існувати не може, все, що є в людині виникло внаслідок і в процесі спілкування, «діалогічні відносини є універсальним явищем, яке пронизує всі відношення людського життя» [16, 1]. У цьому контексті діалогічні відносини стають фундаментальними для процесів розвитку, соціалізації та освіти.

У педагогічній науці поняття діалогізації навчання трактується як створення такого освітнього середовища, у якому всі учасники навчального процесу – учні, вчителі, викладачі – перебувають у рівноправному, відкритому і змістовному спілкуванні. Діалогізація передбачає не авторитарне передавання знань, а спільне конструювання знання через обговорення, запитання, рефлексію, аргументацію. Такий підхід сприяє формуванню активної позиції учня, розвиває його вміння мислити самостійно, аналізувати, висловлювати і захищати власну думку. В освітньому процесі це проявляється у впровадженні інтерактивних

методів навчання, розвитку культури дискусії, толерантності до альтернативних точок зору, а також у створенні атмосфери взаємної поваги та довіри. У підсумку діалогізація навчання є не лише засобом ефективної педагогічної взаємодії, а й важливою умовою розвитку демократичного, гуманістичного і партнерського стилю освіти.

1.2. Основоположники діалогізації в українській педагогічній та методичній науці

У фундамент педагогічної діалогіки покладено ідеї Л. Виготського, який наголошував на провідній ролі мовлення у психічному розвитку дитини. Він вважав, що знання формується у процесі соціальної взаємодії, насамперед – через мовне спілкування. Діалог у цьому контексті виступає засобом «зони найближчого розвитку» дитини.

Ідеї діалогічного навчання отримали розвиток у працях зарубіжних учених (М. Бахтін, Ж. Піаже, П. Фрейре, Д. Дьюї, К. Роджерс, Р. Александер), які розглядали діалог як необхідну умову розвитку мислення та особистості.

В українській педагогіці вагомий внесок у цю проблематику зробили В. Сухомлинський [47], О. Савченко [42], І. Зязюн [21], О. Пошетун [39, 40], Л. Пироженко [40], які обґрунтовували значення діалогу у формуванні компетентної та творчої особистості школяра, його світогляду та соціальної активності. Наприклад, В. Сухомлинський підкреслював, що слово вчителя має бути звернене до внутрішнього світу дитини, пробуджувати її думки та почуття. Його педагогіка була спрямована на створення школи радості й довіри, де кожна дитина відчувається рівноправним співрозмовником. Діалог у його концепції – це шлях до взаєморозуміння, до плекання духовних і моральних цінностей учнів. Вже згодом О. Савченко акцентувала увагу на особистісно орієнтованому навчанні, де діалог виступає ключовим засобом активізації пізнавальної діяльності учнів. Вона вважала, що лише через постійний обмін думками між учителем і школярем можна розвивати навчальну самостійність, критичність та гнучкість мислення. А І. Зязюн розробив філософію освіти, в основі якої –

гуманістичний підхід і педагогіка партнерства. Він наголошував, що справжній педагогічний процес неможливий без діалогу, адже саме у спілкуванні відбувається становлення особистості, її моральних і ціннісних орієнтирів.

Реформаторські зміни в українській освіті відображено у методичних напрацюваннях О. Пометун та Л. Пироженко, які стали провідними розробниками технологій інтерактивного навчання в Україні. Їхні праці розкривають шляхи практичної реалізації діалогічного підходу в школі через групові форми роботи, дискусії, ділові ігри та інші методи, що забезпечують рівноправну співпрацю учнів та вчителя.

Ще один вітчизняний педагог, Н. Бібік, у своїх працях акцентує увагу на компетентнісному підході в освіті. Вона розглядає діалог як необхідний інструмент формування ключових компетентностей, зокрема комунікативної та соціальної, які є основою сучасного навчання. Діалогізація, за її концепцією, сприяє розвитку критичного мислення, здатності працювати в команді та приймати виважені рішення.

Особливої уваги заслуговує позиція знаного науковця І. Беха [16], який підкреслює, що діалогічна форма взаємодії сприяє становленню суб'єктності школяра, формує внутрішню мотивацію до навчання, відкритість до нового досвіду, відповідальність за прийняття рішень.

Ідеї вище згаданих педагогів стали основою для сучасних освітніх реформ в Україні, зокрема впровадження педагогіки партнерства та компетентнісного навчання у межах Нової української школи.

1.3. Сутність діалогічного підходу

Діалогічний підхід у навчанні є однією з ключових характеристик сучасної освіти, зорієнтованої на розвиток особистості та формування в учнів ключових компетентностей. Він передбачає організацію освітнього процесу як рівноправної взаємодії між учителем і учнем, де обидві сторони виступають активними суб'єктами навчання.

Опрацювання праць уже згаданих науковців – І. Зязюна, О. Пометун та Л. Пироженко, О. Савченко, В. Сухомлинського, а також В. Кременя дозволило виділити такі складові діалогічного підходу: перше – **відмова від монологічної моделі** [40]. Традиційна монологічна модель навчання ґрунтується на авторитарному стилі викладу: учитель виступає носієм істини, а учень – пасивним слухачем. Діалогічний підхід, навпаки, передбачає інтерактивну взаємодію, де знання не передаються в готовому вигляді, а створюються у процесі обговорення, співпраці та спільного пошуку. Така організація уроку робить учнів активними учасниками навчального процесу, підвищує їхню мотивацію та інтерес до навчання.

Наступним чинником в налагодженні співпраці з учнями є **формування критичного мислення** [42, 25]. Діалог створює умови для розвитку критичного мислення, оскільки кожен учень має можливість не тільки висловити власну позицію, а й зіставити її з думками інших. Учитель виступає не як «джерело істини», а як модератор, який допомагає учням аналізувати інформацію, ставити запитання, аргументувати та робити висновки. Це формує здатність учнів мислити самостійно, виважено та обґрунтовано.

Однією з важливих ознак діалогічного підходу є створена **атмосфера партнерства і взаємоповаги** [47, 21, 25]. У такій моделі спілкування учитель і учні взаємодіють на засадах рівності, довіри й толерантності. Учитель поважає особистість кожного школяра, цінує його думку, а учень відчуває свою значущість у спільному процесі. Як стверджує Кремень, «завдяки сумісній активності в такому контексті вчитель і учень починають функціонувати в одному темпі» [25, 8]. І це сприяє не лише кращому засвоєнню знань, а й вихованню культури діалогу, що є надзвичайно важливим у демократичному суспільстві.

Діалогічний підхід полягає також у **розвитку комунікативної компетентності** [21], яка включає вміння вести дискусію, аргументувати позицію, слухати співрозмовника, проявляти толерантність до іншої думки. Ці навички мають не лише навчальне, а й життєве значення – вони готують

школярів до ефективної взаємодії в суспільстві, участі в колективних проєктах та прийнятті узгоджених рішень.

Таким чином, діалог розглядається як універсальний засіб розвитку дитини: від інтелектуальної активності та навчальної мотивації до духовного й морального становлення.

1.4. Значення діалогізації у викладанні української мови

У сучасній методиці викладання української мови діалогізація навчального процесу набуває дедалі більшого значення. Вона розглядається не лише як використання діалогів під час занять, а як цілісна стратегія організації навчання, побудована на основі рівноправного спілкування між учителем і учнями. Такий підхід орієнтований на особистісно-діяльнісний та комунікативний розвиток школярів, на формування в них умінь мислити, висловлюватися і взаємодіяти українською мовою в різних життєвих ситуаціях.

Як показує досвід, учні не є пасивними слухачами, а стають активними співрозмовниками у процесі пізнання. Діалогізація стимулює учнів говорити, слухати, розуміти та відповідати, тобто активно використовувати мову у спілкуванні. Діти не лише засвоюють норми мови, а й практикують живе мовлення. Так зникає страх помилки, бо мова стає інструментом комунікації, а не лише об'єктом вивчення.

Взагалі, у діалогічному навчанні важливо не просто «повторити правило», а висловити власну думку, обґрунтувати позицію, поставити запитання. Такий підхід сприяє розвитку мовленнєвої самостійності. Школярі навчаються аргументовано висловлюватися, дискутувати, співвідносити різні точки зору.

Щодо вчителя, то він стає не лише джерелом знань, а співрозмовником, фасилітатором навчання. А це сприяє демократизації уроку – учні відчують себе учасниками процесу, а не пасивними слухачами.

Окрім цього, через діалог учні засвоюють норми мовленнєвої етики, культуру спілкування, українські традиції мовного етикету тощо. Вони вчаться добирати мовні засоби залежно від ситуації спілкування, статусу співрозмовника і мети.

Дослідження українських вчених (М.Пентиліук, Л.Мацько, О.Пометун, О.Горошкіної, Н.Голуб) свідчать, що діалогічне навчання підвищує мотивацію до вивчення мови, себто робить уроки цікавішими та більш життєвими. Обговорення близьких учням тем, рольові ігри, дискусії, дебати – усе формує емоційний зв'язок із мовою. Учні відчують, що мова – це жива сила, потрібна у повсякденному житті.

Розділ II. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ЕФЕКТИВНОЇ ДІАЛОГІЗАЦІЇ

2.1. Мотиваційна готовність учнів до спілкування

Розвиток сучасного суспільства вимагає від школи не лише забезпечення учнів знаннями, а й формування в них умінь спілкуватися, взаємодіяти, аргументовано висловлювати власну думку. Основою цього, як стверджують В. Гальченко та Ін. Грузинська, є мотиваційна готовність до спілкування [12, 131], тобто внутрішнє прагнення дитини вступати в комунікацію, брати активну участь у діалозі, розуміти співрозмовника та досягати взаєморозуміння.

Мотиваційна готовність школяра ґрунтується першочергово на усвідомленні його значущості та потребі у взаємодії з іншими. Вона формується через створення сприятливого психологічного клімату у класі; діалогізацію навчання, коли слово мають не лише вчитель, а й учні; використання інтерактивних технологій (дискусії, рольові ігри, мовленнєві ситуації); підтримку ініціативи учнів, їхніх думок і пропозицій, а також через усвідомлення практичної цінності спілкування для навчання й життя.

Учитель виступає не просто джерелом знань, а партнером у діалозі, який допомагає дитині відчувати успіх у мовленні, подолати страх помилки, побачити у спілкуванні засіб самовираження.

Для учнів середньої ланки школи (5–9 класи) мотиваційна готовність до спілкування може виявлятися у:

1. Прагненні брати участь у діалозі, тобто учні не бояться висловлювати власні думки, ставлять запитання, уточнюють позиції співрозмовників.
2. Інтересі до обговорення навчальних тем – під час уроків школярі охоче дискутують, коментують відповіді однокласників, шукають аргументи.
3. Готовності слухати й чути інших, тобто виявляти повагу до думки співрозмовника і реагувати на неї, продовжувати чужу думку або висловлювати альтернативну позицію.
4. Використанні мовлення як засобу самовираження – задля висловлення емоцій, вражень, ставлення до подій чи до прочитаного.

5. Активності в колективній роботі – школярі беруть участь у рольових іграх, групових проєктах, дискусіях та презентаціях.
6. Упевненості у власних мовленнєвих можливостях – ніхто не боїться помилятися, діти прагнуть удосконалювати своє мовлення.
7. Позитивному ставленні до комунікації рідною мовою – учні відчують гордість за українське слово, намагаються спілкуватися культурно й грамотно.

Варто відзначити те, що діти цього віку активно шукають способи самовираження, тому необхідно створити умови, за яких спілкування стає для них не примусом, а потребою. Використання рольових ігор, дискусій, творчих завдань і групових проєктів допомагає розвинути в учнів інтерес до діалогу та впевненість у власних мовленнєвих можливостях.

У старшій школі мотивація до діалогу набуває глибшого змісту: учні прагнуть не лише висловитись, а й аргументовано намагаються відстоювати власну позицію, досягати взаєморозуміння, вести конструктивну полеміку. Саме тут формується внутрішня готовність до партнерського спілкування, що базується на повазі, толерантності, вмінні слухати і переконувати. Завдання вчителя у такому випадку – підтримувати цей інтерес, створювати ситуації реального спілкування, у яких слово має цінність, а думка кожного – вагу.

2.2. Роль емоційної атмосфери довіри та поваги

Емоційна атмосфера в освітньому середовищі є потужним чинником, що безпосередньо впливає на формування мотивації учнів до навчання та спілкування. Саме атмосфера довіри, взаємоповаги та емоційної підтримки створює умови, у яких учень відчуває себе впевненим, розкутим і готовим до активної комунікації.

Будь-який діалог можливий лише там, де є взаємна повага. Учень не вступить у щире мовленнєву взаємодію, якщо боїться осуду, помилки чи приниження з боку оточуючих. Емоційна відкритість учителя, його доброзичливість і готовність слухати – це те, що формує у дітей відчуття безпеки, а значить –

стимулює бажання висловлювати власну думку, ставити запитання, вступати в полеміку.

Відповідно, можемо говорити про вплив довіри на мотивацію. Адже, коли вчитель демонструє довіру до можливостей учня, він тим самим посилює його внутрішню мотивацію до спілкування: учні завзятіше беруть участь у навчальному діалозі, проявляють ініціативу, шукають аргументи, намагаються донести власну позицію. Таким чином, довіра стає поштовхом до самостійності, активності та самоповаги.

Важливою умовою партнерської взаємодії є повага до думки учня, навіть якщо вона і відрізняється від загальноприйнятої. Такий стиль спілкування сприяє розвитку критичного мислення, толерантності та культури мовлення. Повага до співрозмовника формує у школярів здатність вислухати, аргументовано відповідати і не переходити на емоції чи образи. Задля створення емоційно сприятливої атмосфери у класі можна використати позитивний зворотній зв'язок з питаннями типу «Ти добре сформулював думку?» чи «Цікава точка зору» або ж створити ситуацію успіху для кожного учня. Не останнє місце тут займає щирість і посмішка в комунікації, доброзичливий тон педагога; важливою є підтримка групової роботи, коли школярі вчаться співпрацювати й поважати один одного. Спільне обговорення правил спілкування також формує культуру діалогу. На цьому наголошувала зокрема і Н.Голуб [14, 130-133], адже діалогічна культура, тобто комунікативна компетентність учнів, формується через навчання, через правила, умови і компоненти комунікативної культури.

Отож, створення емоційної атмосфери – це не додаткова умова, а психологічне підґрунтя діалогічного навчання. Вона формує в учнів відчуття значущості власного «Я», стимулює відкритість і взаєморозуміння, сприяє розвитку мовленнєвої активності та внутрішньої мотивації до спілкування.

2.3. Комунікативна компетентність як основа діалогізації навчального процесу

У сучасному педагогічному дискурсі комунікативна компетентність трактується як інтегроване утворення, що включає знання, уміння, навички,

ставлення та мотивацію особистості до ефективної взаємодії з іншими у комунікативному просторі. Наприклад, в одній із недавніх українських публікацій зазначено, що «комунікативна компетентність учасників освітнього процесу виступає засобом забезпечення ефективної взаємодії» [2, 2]. Інші автори підкреслюють, що в її структурі слід розрізняти знаннєво-інформаційну, операційно-діяльнісну та ціннісно-мотиваційну компоненти. Тобто комунікативна компетентність – це не просто вміння говорити чи висловлюватися, а здатність здійснювати взаємодію в умовах навчального процесу так, щоб сприяти розумінню, співробітництву та побудові діалогу.

Під діалогізацією навчального процесу розуміють створення таких психологічно-педагогічних та організаційних умов, за яких учасники освітнього процесу (учні, учителі, супроводжуючі) активно взаємодіють, обмінюються думками, розвивають співтворчі навчальні стосунки. Комунікативна компетентність стає основою такої діалогізації з кількох причин. По-перше, компетентний учень чи вчитель здатні ефективно входити у комунікативну ситуацію: формулювати думки, слухати іншого, ставити питання, реагувати на аргументи. Саме такі навички створюють передумови для конструктивної дискусії та співтворчості.

По-друге, комунікативна компетентність забезпечує належну атмосферу взаєморозуміння: коли учасники володіють навичками емпатії, активного слухання, здатні враховувати точки зору інших – це суттєво підвищує ймовірність того, що навчальна взаємодія перетвориться з монологу на діалог. Емоційні та вербальні компоненти відіграють ключову роль у встановленні взаєморозуміння. Ще В. Сухомлинський емоційну насиченість розглядав як своєрідну вимогу, яка зумовлена дитячим мисленням [47, 421].

По-третє, наявність таких навичок дозволяє трансформувати роль учителя з «джерела знань» у фасилітатора діалогу: він/вона створює умови, модерує обговорення, заохочує висловлювання, запитує й слухає, підтримує обмірковування. Це безпосередньо сприяє реалізації діалогічної моделі освіти.

Виходячи з сучасних досліджень, до ключових складників комунікативної компетентності можна віднести:

- 1. Знання** – розуміння комунікативних процесів, мовленнєвих стратегій, функцій спілкування, основ міжособистісної взаємодії.
- 2. Уміння та навички** – здатність до формулювання власної думки, аргументації, ведення дискусії, активного слухання, адекватного реагування на висловлювання партнера по діалогу.
- 3. Ставлення та мотивація** – готовність до комунікації, толерантність, відкритість до іншого, віра в цінність спілкування як навчальної діяльності.
- 4. Контекстуальні уміння** – здатність адаптуватися до різних ситуацій спілкування, враховувати соціокультурні та освітні умови, формати взаємодії (онлайн, офлайн, групова, індивідуальна) — що сьогодні набуває особливої актуальності.

У контексті діалогізації навчального процесу особливо важливими є саме другий і третій складники – тобто уміння та навички і мотиваційно-становий компонент, адже саме вони трансформують потенціал у дійсну взаємодію.

Для того щоб комунікативна компетентність стала дієвим фундаментом діалогізації, необхідно забезпечити такі умови:

- створення інтерактивної взаємодії (групова робота, рольові ігри, кооперативне навчання);
- налаштування сприятливої педагогічної атмосфери;
- здійснення рефлексії, яка надає учням можливості аналізувати хід своєї комунікації, обговорювати, що спрацювало, а що – ні, як можна покращити спілкування. Це сприяє усвідомленому розвитку навичок;
- моделювання типових комунікативних ситуацій та тренінги – наприклад, проведення ситуацій «учень-учень», «учитель-учень», вирішення конфліктних чи творчих комунікативних задач;
- забезпечення інтеграції цифрових технологій і сучасних методик;
- підготовка самого педагога-фасилітатора – для того, щоб діалогізація навчання була дійсно ефективною, вчитель повинен володіти високим

рівнем комунікативної компетентності, бути здатним створити діалогічне середовище, мотивувати і підтримувати учнів.

Сучасні освітні зміни в Україні актуалізують питання розвитку комунікативної компетентності як основи не просто навчання, а навчання-діалогу. Зокрема І. Бойко вказує на те, що через розвиток цифрових технологій видозмінюються зміст та структура поняття комунікативної компетентності [5]. Водночас існують виклики: нерівність доступу до диференційованих форм навчання, недостатній рівень підготовки педагогів-фасилітаторів, традиційна модель «лекція–конспект–тест» усе ще домінує в багатьох навчальних закладах, а це, на жаль, стримує реалізацію діалогічного підходу.

Тому активне формування комунікативної компетентності учнів, створення умов для діалогу в навчальному процесі – це не тільки педагогічна задача, але й стратегічна умова модернізації освіти.

2.4. Ідеї гуманної педагогіки як світоглядно-ціннісна основа діалогізації (на прикладі поглядів В. Сухомлинського та Бл. Л. Гузара)

Гуманна педагогіка посідає особливе місце у становленні сучасної парадигми освіти, зорієнтованої на діалог, співпрацю, взаємоповагу та духовний розвиток особистості. Вона передбачає розуміння навчального процесу як взаємодії рівноправних суб'єктів – учителя та учня, де провідною є не передача знань, а виховання людини у дусі довіри, любові та відповідальності. Саме гуманістичні ідеї становлять глибинну основу діалогізації освітнього процесу, оскільки орієнтують педагога на співбуття з учнем у просторі духовних і моральних цінностей.

Сутність гуманної педагогіки полягає у визнанні цінності кожної особистості, її права на власну думку, самовираження, саморозвиток. Гуманна взаємодія неможлива без діалогу, адже саме через діалог реалізується взаємне пізнання, розуміння й прийняття. Як зазначав Василь Сухомлинський, «хороший учитель – це насамперед людина, яка любить дітей, знаходить радість у спілкуванні з

ними, вірить у те, що кожна дитина може стати доброю людиною, вміє дружити з дітьми, бере близько до серця дитячі радощі і прикрощі, знає душу дитини, ніколи не забуває, що він сам був дитиною» [48].

Діалог у цьому контексті постає не лише як метод, а як форма буття у педагогічному світі, де слово вчителя є не наказом, а зверненням до серця дитини.

Педагогічна система В. О. Сухомлинського (1918–1970) є класичним прикладом української гуманної педагогіки. В її центрі – дитина як унікальна духовна істота, а процес навчання – це «школа радості», де слово стає засобом формування людяності. Сухомлинський наголошував, що учитель має не лише навчати, а й «пізнавати душу дитини через слово і слухання». Він розглядав педагогічне спілкування як взаємний духовний обмін, який вимагає від педагога емпатії, довіри, делікатності.

Його відомі вислови – «серце віддаю дітям», «педагогічне слово має бути добрим, теплим, мудрим» – відображають діалогічну сутність гуманної освіти. Через довіру та співпереживання, учитель створює умови для розкриття внутрішнього світу учня, його самостійності та творчості. Як зазначають сучасні дослідники (М. Антонєць [3], Л. Бондар [6], В. Кузь [27]), педагогічна спадщина Сухомлинського актуалізує поняття «педагогічної любові» – духовного ставлення до дитини, що є основою діалогу вчителя й учня.

Духовно-педагогічна спадщина Блаженнішого Любомира Гузара (1933–2017) також розкриває гуманну педагогіку в релігійно-етичному вимірі. Його думки про виховання, людину, духовність і служіння є близькими до ідей В. Сухомлинського, однак мають акцент на вихованні через спільноту, співбуття, діалог совісті.

Блаженніший Любомир підкреслював, що виховання – це не контроль і не покарання, а вміння слухати дитину і разом з нею шукати істину. Для нього діалог – це не просто форма спілкування, а спосіб існування у світі, коли кожна особистість визнається гідною поваги й любові [50, 197]. «Перш за все, на

кожного треба дивитися, як на людину», – наголошував Блаженніший у бесіді з журналістами [17].

У педагогічному сенсі це означає: учитель має не лише говорити, а насамперед слухати, ставати поруч із учнем, допомагати йому відкривати сенси. Таким чином, діалог виступає як спільна духовна подорож, у якій педагог і вихованець взаємно збагачуються.

Ідеї В. Сухомлинського та Бл. Л. Гузара мають спільну основу – віру в людину, у виховну силу любові та слова, у необхідність рівності у спілкуванні. У Сухомлинського педагогічний діалог є «шляхом до серця дитини». У Гузара – «шляхом до взаєморозуміння через духовне слухання». У поєднанні ці дві концепції створюють цілісний гуманістичний фундамент для сучасної діалогізації освіти: від психологічного рівня (довіра, емпатія, доброзичливість) до духовно-ціннісного (віра у внутрішню гідність кожної особистості).

Гуманна педагогіка не обмежується моральними деклараціями – вона задає конкретні психолого-педагогічні умови:

- визнання рівності суб'єктів освітнього процесу;
- повага до індивідуального досвіду учня.
- довіра, емпатія, відкритість.
- використання слова як засобу співпереживання, а не контролю.
- розвиток духовності через діалог культур і поколінь.

З цього можемо зробити висновок, що діалогізація сучасної освіти постає не просто як педагогічна технологія, а як ціннісна парадигма гуманізму, що своїм корінням сягає вчення В. Сухомлинського та Бл. Л. Гузара.

2.5. Професійна майстерність учителя у веденні діалогу

Якщо гуманна педагогіка задає світоглядно-ціннісну основу діалогізації, то її практична реалізація залежить від професійної майстерності вчителя, який стає безпосереднім носієм і творцем діалогічної культури в освітньому середовищі. Професійна майстерність педагога у веденні діалогу – це не лише володіння

методичними прийомами комунікації, а передусім уміння перетворювати спілкування на спільний процес пошуку істини, смислів, розуміння. Як зазначає В. Кремень [25, 26], сучасний учитель має бути не «транслятором знань», а фасилітатором розвитку особистості, здатним організовувати навчання через взаємодію, співтворчість і співучасть.

У цьому контексті діалогічна компетентність учителя включає такі ключові компоненти:

- емпатійне слухання – здатність почути не лише слова, а й внутрішні смисли учнів;
- уміння ставити відкриті запитання, що спонукають до мислення, а не перевіряють пам'ять;
- створення психологічного клімату довіри, у якому кожен учень відчувається вільним висловити власну думку;
- культура мовлення та етична відповідальність за слово, яке у педагогічному діалозі набуває виховної сили;
- рефлексія педагогічної взаємодії – здатність учителя аналізувати власні комунікативні стратегії та вдосконалювати їх.

Як підкреслює О. Савченко [42], справжня педагогічна майстерність полягає у поєднанні гуманного ставлення з високим рівнем методичної культури. Учитель стає майстром діалогу тоді, коли вміє «говорити, щоб надихати» і «слухати, щоб розуміти». Такий педагогічний стиль ґрунтується на довірі, взаємній повазі та усвідомленні рівності сторін у навчальному процесі.

Відтак, професійна майстерність у веденні діалогу – це синтез етичної зрілості, духовної культури та комунікативної компетентності педагога, що перетворює освітній процес на простір взаєморозуміння, партнерства й розвитку особистості кожного учня. Вона є практичним виявом гуманістичних ідей В. Сухомлинського та бл. Л. Гузара в сучасній педагогіці, забезпечуючи безперервність традиції «освіти серця» у нових умовах компетентнісного та ціннісного підходів.

Розділ III. ДІАЛОГІЧНІ СТРАТЕГІЇ В НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ: ФОРМИ ТА МЕТОДИ

Діалогічний підхід у навчанні є важливим аспектом сучасної педагогіки, що сприяє активізації навчального процесу та розвитку критичного мислення учнів. Реалізація цього підходу здійснюється через різноманітні педагогічні методи та прийоми, які забезпечують активну участь учнів у навчанні та формують їхню здатність до самостійного мислення. Розглянемо детальніше основні форми та методи діалогізації навчання.

3.1. Евристична бесіда як ефективна форма діалогізації на уроці української мови

Однією з найрезультативніших форм організації діалогічної взаємодії на уроці української мови є евристична бесіда, яка передбачає активне залучення учнів до процесу пізнання через постановку проблемних, пошукових запитань. Як зазначав В. О. Сухомлинський, справжнє навчання починається там, де учень «мислить, шукає, відкриває істину сам» [47]. Саме евристична бесіда створює умови для цього «відкриття», формуючи не лише знання, а й мислення, мовлення, ціннісні орієнтири. На думку О. Пометун, діалогічність навчання є необхідною умовою розвитку критичного мислення, адже учень не засвоює істину, а конструює її у процесі співпраці. «Учні отримують можливість поділитися своїми думками, враженнями й відчуттями в межах певної теми, розповісти про власні висновки й вислухати думки не тільки педагога, а й однокласників» [39, 11]. У цьому контексті евристична бесіда виступає не просто методом опитування, а психолого-педагогічним механізмом розвитку рефлексії, мовленнєвої ініціативи, уміння аргументувати власну позицію. Роль учителя при цьому змінюється: він стає фасилітатором, модератором пізнавального діалогу, який скеровує мислення учнів, але не нав'язує готових відповідей.

Використання евристичної бесіди особливо ефективно під час вивчення складних мовних явищ – граматичних категорій, орфографічних і пунктуаційних правил, стилістичних норм. Наприклад, замість прямого пояснення правила вчитель може поставити низку запитань, які підведуть учнів до самостійного

висновку: «Яке значення має форма цього слова?», «Чому автор використав саме такий синтаксичний зворот?» – таким чином відбувається актуалізація когнітивного та емоційного досвіду учнів.

За спостереженнями М. Пентилюк, евристична бесіда є не лише методом навчання, а й засобом виховання мовної особистості, оскільки формує здатність до ціннісного ставлення до слова, уміння «чути» іншу людину в процесі спілкування [36]. Завдяки цій формі діалогу на уроці створюється психологічно безпечне середовище, у якому учень відчуває власну значущість і право на думку. Це сприяє розвитку емпатії, толерантності, самоповаги – тобто тих якостей, без яких неможливе справжнє педагогічне партнерство.

Отже, евристична бесіда є не просто методичним прийомом, а інструментом діалогізації освітнього простору, який поєднує інтелектуальну, емоційну та духовну взаємодію між учителем і учнем. Її впровадження в практику уроків української мови сприяє формуванню самостійного, критично мислячого, мовленнєво активного учня, здатного до творчого пізнання світу через слово.

3.2. Дискусії, дебати, круглі столи як форми діалогізації на уроці української мови

У сучасній школі особливої актуальності набувають також такі інтерактивні форми роботи, як дискусії, дебати та круглі столи, які сприяють формуванню в учнів комунікативної, соціальної та громадянської компетентностей. Вони є не лише дидактичними прийомами, а й засобами розвитку діалогічного мислення, мовленнєвої культури та критичної рефлексії. Як підкреслює Л. Масенко у вступному слові до книги Павла Селігея «Мовна свідомість: структура, типологія, виховання», «...мовна освіта в жодному разі не має обмежуватися вивченням орфографії, правил граматики й синтаксису», а формувати духовно й інтелектуально розвинену особистість, здатну мислити через слово [44, 4]. У цьому контексті дискусійні форми спілкування забезпечують реалізацію принципу суб'єкт-суб'єктної взаємодії, коли учень стає активним творцем навчального процесу, а не пасивним споживачем знань.

Дискусія – це форма діалогу, у якій учні висловлюють і аргументують власні думки з певного проблемного питання. Вона вимагає високого рівня мовленнєвої компетентності, уміння логічно будувати висловлювання, толерантно сприймати контраргументи. За О. Пометун, дискусійні методи активізують мислення, стимулюють аналіз і синтез інформації, формують здатність до самостійного судження, бо «без можливості обговорювати, ставити питання, опрацьовувати і навіть навчати іншого реальне засвоєння не відбувається» [39, 15]. Під час уроків української мови це може бути обговорення морально-етичних проблем, мовних норм, стилістичних особливостей тексту чи творчих завдань («Чи завжди доречно використовувати розмовні елементи у публіцистичному тексті?», «Яке значення має вибір мовних засобів для створення образу героя?»).

Дебати – більш структурована форма дискусії, що передбачає розподіл ролей, позицій «за» і «проти» та наявність регламенту. За словами Л. Мацько, дебати «виховують мовну культуру, формують стратегії аргументації та контраргументації, розвивають культуру діалогу» [Мацько,]. Під час проведення дебатів на уроках української мови учні не лише тренують граматично правильне й логічно послідовне мовлення, а й учаться працювати з інформацією, відстоювати власну думку, дотримуючись етичних норм спілкування. Наприклад, теми для дебатів можуть бути такими: «Чи є сленг загрозою для сучасної української мови?», «Чи потрібно вивчати староукраїнську літературну спадщину в школі?».

Круглий стіл – форма навчального спілкування, у якій усі учасники мають рівні можливості висловитися, що створює атмосферу співробітництва, відкритості й взаємної поваги. Така форма є особливо ефективною для підсумкових занять, творчих обговорень, інтерпретацій художніх текстів, адже лише в розумовій праці, у роздумуванні народжується істина. Під час «круглих столів» учні вчаться не лише висловлювати власні ідеї, а й слухати інших, аналізувати різні точки зору, шукати компроміси.

Психолого-педагогічна цінність дискусій, дебатів і круглих столів полягає в тому, що вони сприяють розвитку емоційного інтелекту, емпатії, саморегуляції

та самооцінки учнів. Такі форми діалогізації дозволяють реалізувати принципи гуманістичної педагогіки, створюючи умови для особистісного самовираження та психологічного комфорту.

3.3. Рольові ігри та моделювання ситуацій як засіб засвоєння знань у практичному контексті

Рольові ігри та моделювання життєвих ситуацій посідають важливе місце в системі інтерактивного навчання, адже вони забезпечують перехід від теоретичного засвоєння знань до їх практичного застосування. Такі форми діяльності сприяють активізації пізнавальної діяльності, формують навички міжособистісної комунікації та створюють умови для природного, емоційно забарвленого спілкування. За твердженням О. Пошетун, рольова гра сприяє створенню ситуації реального спілкування, в якій учень переживає, діє, мислить і говорить одночасно. «Розігрування конкретної життєвої ситуації за ролями допоможе учням виробити власне ставлення до неї, набутти досвід шляхом гри, сприяє розвитку уяви та навичок критичного мислення, вихованню здатності знаходити й розглядати альтернативні можливості дій, співчувати іншим» [39, 96], – стверджує науковець. Вона дає змогу не лише відтворити комунікативну ситуацію, а й осмислити її, побачити мовлення як соціальну дію.

З психологічного погляду рольова гра є ефективним засобом розвитку емпатії, рефлексії та емоційного інтелекту. Учень, перевтілюючись у певного персонажа, намагається зрозуміти його мотиви, емоції, мовну поведінку, що розвиває здатність співпереживати та співчувати. Як зазначав В. Сухомлинський, «через казку, фантазію, гру, через неповторну дитячу творчість – вірний шлях до серця дитини [46, 37], так дитина входить і в світ людських взаємин, а тому саме через ігрову діяльність школяр найповніше пізнає себе та інших. На уроках української мови рольові ігри дають можливість інтегрувати знання з граматики, стилістики, культури мовлення та етики спілкування. Наприклад, можна моделювати такі ситуації:

«Пресконференція з письменником» (формування навичок офіційно-ділового мовлення, уміння ставити запитання, будувати аргументовані відповіді);

«Редакційна нарада» (розвиток лексико-стилістичної грамотності, уміння редагувати тексти);

«Суперечка у соцмережах» (навчання етикету електронного спілкування, формування медіаграмотності);

«Інтерв'ю з історичною постаттю» (поєднання літературного аналізу й культури усного мовлення).

Такі сценарії створюють атмосферу емоційного піднесення, залучають кожного учня до активної взаємодії, розвивають відповідальність за колективний результат. Учитель у процесі гри теж виступає як модератор, фасилітатор і спостерігач, який спрямовує діяльність учнів, підтримує ініціативу, створює сприятливий психологічний клімат.

Педагогічна ефективність рольових ігор полягає у тому, що вони стимулюють самостійність мислення, формують навички усвідомленого вибору мовних засобів у залежності від комунікативної ситуації. Учень не просто «відповідає на запитання вчителя», а вступає у справжній діалог, у якому виявляє власну позицію, почуття, оцінку. Такі вправи допомагають уникати формалізму в навчанні, сприяють розвитку творчості й мовленнєвої гнучкості.

Рольова гра – це модель життєвої ситуації, у межах якої формується вміння соціальної взаємодії, співпраці та конструктивного спілкування. Саме тому її можна розглядати як психолого-педагогічний механізм діалогізації навчання, що поєднує інтелектуальну, емоційну та діяльнісну сфери учнів.

Важливо, щоб ігрові завдання були емоційно привабливими, змістовно наповненими та доступними за рівнем складності. Рольова гра не повинна перетворюватися на розвагу; її мета – створити простір для розвитку мислення, мовлення, самовираження. Ефективність гри залежить від того, наскільки вчитель уміє органічно поєднати навчальні цілі з особистісними інтересами школярів.

Отже, рольові ігри та моделювання ситуацій є не лише цікавими прийомами, а інструментом формування ключових компетентностей учня-словесника: комунікативної, соціальної, інформаційної та емоційно-ціннісної. Вони сприяють практичному засвоєнню мовних знань, розвитку мовної особистості та утвердженню партнерських відносин між учителем і учнем у процесі навчального діалогу.

3.4. Інтерактивні технології як засіб активного залучення всіх учнів до діалогу

У сучасній педагогічній науці інтерактивні технології розглядаються як інноваційні методи організації навчального процесу, що ґрунтуються на активній взаємодії всіх його учасників. Їхня головна мета – створити комунікативно насичене освітнє середовище, у якому учні не просто сприймають інформацію, а спільно її осмислюють, формулюють ідеї, відстоюють позицію, рефлексують над процесом спілкування. За визначенням Л. Пироженко, «Інтерактивне навчання (від англ. *inter* – взаємний, *act* – діяти) – це спеціальна форма організації пізнавальної діяльності, яка має за мету створення комфортних умов навчання, за яких кожен учень відчуває свою успішність та інтелектуальну спроможність» [40, 9]. Такий підхід реалізує принцип суб'єкт-суб'єктної педагогіки, що є основою діалогізації.

Інтерактивні технології – «мікрофон», «закінчи речення», «акваріум», «мозковий штурм», «навчальна дискусія», «коло ідей» – не лише урізноманітнюють освітній процес, а й психологічно залучають кожного учня до спільного мовленнєвого простору. Вони створюють ситуації партнерського спілкування, у яких учні вчаться слухати, аргументувати, поважати позиції інших, формуючи навички комунікативної толерантності. Такий формат стосунків найкраще готує молодих людей до професійної діяльності та ролі активного громадянина у відкритому світі [9, 34].

Метод «мікрофон» сприяє розвитку вміння коротко, логічно й аргументовано висловлювати власну думку. Його психолого-педагогічна цінність полягає у

створенні атмосфери довіри, де кожен учень має право бути почутим. Ось які завдання пропонують при використанні цього методу І. Кучеренко і М. Пентилюк:

Мікрофон.

- На які групи поділяються частини мови?
- За якою ознакою частини мови поділяються на самостійні та службові?
- Які частини мови називаються службовими?
- Скільки є службових частин мови?
- Що називається прийменником?
- На які групи прийменники поділяються за будовою?
- До яких з цих груп належать слова *без, до, для*?
- До якої групи за будовою належать слова *задля, посеред, навколо*? [28, 277]

Метод «акваріум», у свою чергу, забезпечує формування навичок публічного виступу, дає можливість спостерігати за комунікацією, аналізувати її ефективність, розвиває критичне мислення та мовленнєву рефлексію. Метод «мозковий штурм» активізує пізнавальну діяльність, стимулює креативність і колективне продукування ідей, розвиває когнітивну гнучкість, що є надзвичайно важливим для розвитку мовного чуття й творчого письма.

Інтерактивні технології також мають виразний психологічний потенціал, адже створюють атмосферу емоційного піднесення, підвищують рівень мотивації до навчання, допомагають подолати страх помилки. Вони дозволяють реалізувати індивідуально-диференційований підхід, оскільки кожен учень може проявити себе відповідно до власних здібностей, типу мислення чи комунікативного стилю. Як наголошують методисти, мовна особистість формується не в умовах монологічного викладу, а через живий обмін думками, суперечку, спільний пошук істини.

Застосування інтерактивних технологій на уроках української мови забезпечує перехід від репродуктивного до продуктивного типу навчання, де учень не лише відтворює мовні норми, а й активно їх використовує у різних комунікативних ситуаціях. Наприклад, «мікрофон» може застосовуватись під час підбиття

підсумків аналізу тексту; «акваріум» – для відпрацювання норм мовного етикету; «мозковий штурм» – під час пошуку аргументів у письмовому есе або складання тексту-роздуму.

Отже, інтерактивні технології виконують подвійну функцію: з одного боку, вони є ефективним дидактичним засобом, що забезпечує засвоєння знань через діяльність і спілкування; з іншого – психологічним інструментом розвитку особистості, формування впевненості, відповідальності, емоційної культури. Саме тому інтерактивне навчання виступає ключовим чинником діалогізації освітнього процесу, що забезпечує формування гармонійно розвиненої, мовленнєво компетентної особистості.

3.5. Групова та парна робота як форма спільного розв'язання проблемних завдань

У контексті сучасної дидактики групова та парна робота розглядаються як ефективні форми організації співробітництва й навчальної взаємодії учнів, що ґрунтуються на принципах діалогічності, партнерства та колективного мислення. Вони належать до ключових компонентів інтерактивного навчання, адже передбачають активну участь кожного учня у процесі пошуку рішень, спільного обговорення, узгодження позицій і формулювання висновків.

«Метод групової роботи забезпечує розвиток в учнів умінь говорити, обмінюватися знаннями, посилює мотивацію до навчання, зміцнює між особистісні взаємини» [23, 49]. Саме взаємна залежність і розподіл ролей створюють умови для розвитку комунікативної компетентності, критичного мислення та соціальної зрілості.

З психологічної точки зору групова та парна робота активізують механізми соціального навчання (за А. Бандурою), що реалізуються через наслідування, співпереживання, обмін досвідом і спільне конструювання знань. Учні не лише здобувають інформацію, а й інтегрують її в особистісно значущий контекст, оскільки процес обговорення й спільного вирішення проблем створює ситуацію співвідповідальності та «взаємного навчання».

На уроках української мови групова діяльність особливо ефективна під час розв'язання проблемних завдань, які передбачають мовний аналіз, творчий пошук або оцінне судження. Наприклад, групи можуть отримати різні тексти для стилістичного редагування, аналізу помилок, підготовки аргументованої позиції щодо мовної норми чи написання колективного есе. Така форма роботи формує навички мовленнєвого співтворення, розвиває вміння домовлятися, аргументовано відстоювати думку та слухати опонентів.

Парна робота, у свою чергу, має не менш важливе значення. Вона дає змогу кожному учню отримати миттєвий зворотний зв'язок, відчувати себе активним суб'єктом комунікації, а не пасивним слухачем. Під час виконання завдань у парах формується атмосфера довіри, підвищується мотивація, знижується страх помилитися перед великою аудиторією. Лише співпраця у навчанні дозволяє розкрити індивідуальні можливості кожного школяра, оскільки колективне розв'язання завдань ґрунтується на взаємній підтримці, а не на конкуренції.

Групова та парна робота також мають важливий виховний потенціал, адже сприяють формуванню морально-етичних якостей: толерантності, взаємоповаги, відповідальності за спільний результат. В умовах діалогічного спілкування учні вчаться оцінювати не лише власні знання, а й думки інших, розвивають компетентність соціальної взаємодії. Як підкреслював В. Сухомлинський, справжнє навчання можливе лише в колективі, бо «навчання – це насамперед людські відносини» [46, 31], а між ними думка однієї дитини може запалити думку іншої.

Методично ефективна групова діяльність передбачає чітке структурування завдання, визначення ролей (спікер, секретар, аналітик, презентатор), регламент часу та критерії оцінювання. Після виконання роботи важливо організувати рефлексію: що вдалося, які труднощі виникли, як взаємодія вплинула на результат. Така рефлексивна складова перетворює групову роботу на інструмент розвитку не лише знань, а й метапізнавальних умінь – планування, аналізу, самооцінки.

Отже, групова та парна робота виступають потужним засобом діалогізації навчального процесу, сприяючи поєднанню інтелектуальної, емоційної та соціальної активності учнів. Вони не лише підвищують якість засвоєння навчального матеріалу, а й формують у школярів досвід конструктивного спілкування, співтворчості та колективної відповідальності, тобто базові якості сучасної мовної особистості.

3.6. Використання інформаційно-комунікаційних технологій як інструменту діалогізації освітнього процесу

В умовах цифрової трансформації освіти інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) стають не лише засобом оптимізації навчального процесу, а й інструментом його діалогізації, що змінює саму парадигму педагогічної взаємодії. Вони відкривають можливості для створення нового освітнього середовища, у якому спілкування, навчання й пізнання відбуваються у взаємозалежності, а суб'єктами освітнього процесу виступають і вчитель, і учень, і цифрові ресурси.

ІКТ у сучасній школі мають не лише технічну, а комунікативно-освітню функцію, адже вони забезпечують інтерактивність, співтворчість і спільну побудову знань. Таким чином, використання цифрових технологій сприяє переходу від традиційної, монологічної моделі викладання до моделі інтерактивного партнерського навчання, заснованого на діалозі, співпраці та обміні інформацією в реальному або віртуальному середовищі.

З психологічного погляду, інтеграція ІКТ у процес навчання стимулює когнітивну активність і внутрішню мотивацію учнів, адже цифрові інструменти дозволяють самостійно досліджувати, створювати, ділитися результатами. Відповідно до концепції конструктивізму (Ж. Піаже, Л. Виготський, С. Пейперт), знання не передаються, а конструюються в процесі спільної діяльності, і саме інформаційні технології створюють оптимальні умови для такої співпраці.

У методиці викладання української мови ІКТ набувають особливої цінності як засіб розвитку мовленнєвої та комунікативної компетентності. Використання

інтерактивних платформ (Google Classroom, Padlet, Jamboard, Mentimeter), електронних словників, мультимедійних презентацій, онлайн-дискусій чи блогів сприяє активному включенню учнів у комунікативну взаємодію. Наприклад: у процесі вивчення стилістики – учні можуть створювати мультимедійні порівняльні проєкти, аналізуючи мовні засоби в текстах різних жанрів; під час опрацювання тем з культури мовлення – брати участь в онлайн-дискусіях, обговорюючи етичні норми сучасного спілкування; у рамках розвитку писемного мовлення – співпрацювати у створенні колективних текстів, редагувати тексти одне одного у спільних документах.

Використання ІКТ змінює характер педагогічного спілкування, робить його більш відкритим і багатоканальним. Учитель перестає бути єдиним джерелом знань – він стає медіатором, фасилітатором і консультантом, який координує пізнавальну діяльність, спрямовує інформаційний потік, допомагає орієнтуватися у цифровому просторі. Такий підхід відповідає концепції педагогіки партнерства, закладеній у Державному стандарті базової середньої освіти України (2020), де в центрі освітнього процесу перебуває діалогічна взаємодія всіх учасників.

Крім того, ІКТ створюють передумови для інклюзивного навчання, адже забезпечують можливість індивідуального темпу роботи, доступу до мультимедійних матеріалів, розвитку самостійності. На думку О. Гурської, О. Самборської та Г. Йордан, «цифрові технології пропонують значний потенціал для індивідуалізації освітнього процесу, забезпечуючи доступ до широкого спектра навчальних ресурсів» [18, 18], таким чином кожен учень стає активним співтворцем власної траєкторії навчання.

Важливою умовою ефективної діалогізації за допомогою ІКТ є поєднання технічних засобів із педагогічною майстерністю вчителя, його здатністю створювати ситуації живого спілкування навіть у цифровому середовищі. Використання відеоконференцій, інтерактивних опитувань, цифрових форумів має спиратися на педагогічні принципи: гуманізацію, суб'єктність, рефлексію, співпрацю.

Отже, інформаційно-комунікаційні технології стають інструментом формування сучасного освітнього простору, у якому діалог — це не лише метод, а форма мислення і взаємодії. Вони сприяють розвитку критичного мислення, медіаграмотності, здатності працювати в команді, комунікувати з різними людьми в реальних і віртуальних контекстах. Використання ІКТ на уроках української мови — це шлях до нової педагогічної культури, де в центрі стоїть не технологія як така, а людина, яка мислить, говорить, співпрацює і творить.

3.7. Проектне навчання як стратегія розвитку діалогічної взаємодії

У контексті сучасної освіти, орієнтованої на розвиток ключових компетентностей та активну участь учня у навчальному процесі, метод проектного навчання виступає одним із провідних стратегічних засобів. Тобто учень у режимі реалізації проектної діяльності не лише пасивно засвоює знання, але й залучається до пізнавального пошуку, комунікації, співпраці, а значить — до діалогічної взаємодії. Це протиставляється монологічній моделі, де учитель виступає єдиним джерелом знань.

Наприклад, за умовою проектної роботи групи учнів можуть досліджувати тему «Діалоги поколінь у сучасній українській мові» чи «Використання української мови в медіа». У процесі вони: ставлять запитання, обмінюються думками, аргументують власні погляди, узгоджують спільний продукт. Тут активізується комунікативна компетентність, формується здатність до відстоювання та коригування власної позиції. Таке спільне завдання створює діалогічну атмосферу, бо учні мають рівноправну можливість висловлювати свої думки; їхні ідеї стають предметом обговорення, а не просто слухання, а також відбувається взаємне навчання: учні навчаються один у одного.

Проектне навчання, спрямоване на діалогізацію, зазвичай має міжпредметний характер, що дозволяє інтегрувати знання й методи з різних навчальних дисциплін, розширюючи поле комунікації й діалогу між учнями, предметами та досвідом.

Українські дослідження зазначають, що на уроках рідної мови інтеграція

міжпредметних зв'язків – із літературою, історією, мистецтвом, природознавством – сприяє цілісному сприйманню знання й стимулює інтерес до навчання.

Наприклад: проєкт «Українська мова й медіа» включає елементи інформатики (робота з джерелами онлайн), історії (мовна політика в Україні), літератури (аналіз текстів), мистецтва (постери, відео) – учні обговорюють, аналізують, створюють продукт, презентують його. Така міжпредметність відкриває нові теми для обговорення, стимулює учнів задавати питання з різних дисциплін, вести діалог про сенс, контекст, застосування.

Міжпредметний проєкт також сприяє розвитку ключових компетентностей: інформаційно-комунікативної, соціальної, цифрової. У дослідженні зазначено, що міжпредметні завдання з української мови допомагають сформувати комунікативну та читацьку компетентності учнів. Міжпредметний характер проєктів створює відповідно мультидисциплінарний діалог: учень говорить не лише з учителем з української мови, а з «предметами», з однокласниками, з життям, з культурами.

Життєво важливою для успішної діалогізації через проєктне навчання є роль учителя як фасилітатора. Учитель перестає бути одиничним джерелом знань і стає модератором процесу, наставником, консультантом, який створює умови для діалогу учнів.

У ролі фасилітатора вчитель:

- формулює проблемну ситуацію чи завдання проєкту, але залишає учням вибір шляху вирішення;
- допомагає у плануванні, розподілі ролей, ресурсів, джерел, але не диктує кожний крок;
- створює середовище для обговорення, рефлексії, взаємооцінювання;
- стимулює учнів до активного висловлення думки, до аргументації, до коригування власної позиції під час групової роботи;
- модерує презентацію результатів і дискусію, сприяє само- та взаємооцінюванню, роздумам над результатами.

Розділ IV. ПРАКТИЧНЕ ВПРОВАДЖЕННЯ ДІАЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ У ВИКЛАДАННІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ (НА ПРИКЛАДІ УРОКІВ У 6- 8 КЛАСАХ)

4.1. Діалогізація навчання через діалог

Діалогізація навчання через діалог означає створення на уроці живого мовного середовища, у якому учні не відтворюють готові знання, а спільно їх формують, розмовляючи, дискутуючи, домовляючись, слухаючи одне одного.

Реалізувати методичний прийом «діалог через діалог» на уроках, зокрема української мови у 7 класі, можна через такі види діяльності:

- навчальні ситуації (комунікативні завдання):

- Рольові ігри:
«Журналіст і блогер обговорюють неологізми», «Двоє друзів сперечаються, чи треба вживати слово *паляниця* замість *булка*».
- Завдання типу «З'ясуй через розмову»:
Учні в парах уточнюють значення нового слова, задаючи питання – «Що це значить?», «Звідки воно?».
- Створення комунікативних ситуацій із життєвим підтекстом: «Ти в інтернеті побачив нове слово – як поясниш його молодшому братові?»

- спільне дослідження (дослідницький діалог):

- Проблемне питання:
«Чи всі неологізми потрібні мові?», «Чи можна вважати слово *байрактар* українським?»
- Учні обговорюють гіпотези, шукають аргументи, читають джерела, роблять висновки.
- Вчитель виступає модератором діалогу, не даючи готової відповіді.

- співтворчість (письмово-усний діалог):

- Створення мінідіалогів за темою («Двоє друзів обговорюють нове слово», «Учні пояснюють значення мемів»).
- Письмовий «ланцюговий діалог»: кожен учень дописує репліку до чужої.
- Спільне редагування тексту (учні обговорюють, які слова звучать природно, які – штучно).
- Проєкт «Живий словник»: учні створюють сторінку класу з обговоренням нових слів – хто як їх розуміє, чи варто вживати.

- дискусію (ціннісний діалог):

- Дебати: «Чи треба зберігати старі слова, якщо є нові?»
- Обговорення: «Чи всі запозичення псують мову?»
- Інтерактив «Займи позицію»: учні стають у різні кути класу відповідно до своєї думки і пояснюють її аргументами.

- рефлексію (метадіалог):

- «Коло вражень» після проєкту або дискусії:
«Що було для мене найцікавіше?»
«Що здивувало?»
«Які питання залишились?»
- Рефлексивні щоденники: учень коротко записує фразу про себе після уроку («Я зрозумів...», «Тепер можу...»).
- Діалог «учитель ↔ учень» у формі зворотного зв'язку – коли учні ставлять питання вчителю.

- проєктну діяльність (командний діалог):

- «Словник неологізмів нашого класу» (створення колективного продукту через обговорення).
- «Мовний дайджест - 2025» – групи збирають нові слова зі ЗМІ, діляться знахідками, дискутують, які слова *приживуться*.
- «Подкаст про нові слова» – запис діалогів-інтерв'ю між учнями.

- цифрову взаємодію (онлайн-діалог):

- Онлайн-дошка (Padlet, Miro): учні пишуть свої приклади неологізмів і коментують чужі.

- Форум у Google Classroom або чат: обговорення мовних новинок.
- Голосування за «неологізм року» з аргументами у коментарях.

Розробка уроку в 6 класі

Тема: Просте і складне речення

Тип уроку: комбінований, з елементами діалогічного навчання

Форма організації: Інтерактивний урок-діалог

Мета уроку: навчальна – формувати вміння розрізняти прості й складні речення; удосконалювати навички побудови речень різних типів; збагачувати мовлення учнів.

розвивальна – розвивати логічне, аналітичне й критичне мислення; формувати вміння вести навчальний діалог, аргументувати власну думку; стимулювати пізнавальну активність і самостійність.

виховна – виховувати культуру мовлення, взаємоповагу, уміння слухати співрозмовника; створювати атмосферу співпраці й довіри в класі.

Обладнання: підручник з української мови, картки із завданнями, мультимедійна презентація (приклади речень), плакат «Діалогічне коло» або інтерактивна дошка.

Хід уроку

1. Організаційний момент

Привітання, створення позитивного настрою, перевірка готовності учнів до уроку.

Учитель: «Усміхнімося один одному – і почнемо наш діалог про мову».

2. Мотиваційний етап (створення проблемної ситуації)

Учитель пропонує учням описати свій ранок одним реченням. Обговорюється, чим відрізняються речення за кількістю дій. Формулюється тема уроку.

3. Актуалізація знань

Вправа «Ланцюжок знань» : кожен учень додає інформацію про речення. Узагальнення попередніх знань.

4. Вивчення нового матеріалу (діалогічне пояснення)

Діалог між учителем і класом:

- Що таке просте речення?
- Що таке складне?
- Як визначити граматичні основи?

Учитель демонструє приклади, учні аналізують будову речень.

5. Закріплення знань (вправа «Діалог мовознавців»)

Учні працюють у парах. Кожна пара отримує 2 речення.

Завдання: визначити тип речення та аргументувати свою думку у формі діалогу.

Приклади речень:

- 1) Сонце зійшло.
- 2) Сонце зійшло, і надворі стало тепло.

6. Творче завдання («Мовна історія в діалозі»)

Групова робота: скласти короткий діалог (4–5 реплік) на тему «Після школи», використовуючи 2 прості та 2 складні речення.

Презентація діалогів, обговорення.

7. Рефлексія

Учитель ставить запитання:

- Що нового дізналися?
- Як вам допоміг діалог зрозуміти тему?
- Де в житті використовуємо такі речення?

Учні діляться думками.

8. Домашнє завдання

1. Виконати вправу з підручника (на визначення типів речень).
2. Скласти власний діалог (5–6 реплік), використовуючи прості та складні речення, і позначити їх.

Урок української мови у 8 класі

Тема: Пряма і непряма мова. Створення діалогу як жанру мовлення

Тип уроку: урок формування практичних умінь через діалогічну взаємодію

Мета: навчальна – поглибити знання учнів про пряму й непряму мову, їх синтаксичне оформлення; удосконалити вміння перетворювати пряму мову на непряму і навпаки.

розвивальна – розвивати комунікативну компетентність, логічне мислення, мовленнєву творчість; формувати вміння створювати зв'язні діалоги з урахуванням мети, адресата, ситуації спілкування.

виховна – виховувати культуру спілкування, толерантність, повагу до думки іншого; сприяти розвитку рефлексії та внутрішнього діалогу.

Обладнання: мультимедійна презентація / інтерактивна дошка; картки із завданнями; уривки з художніх текстів (О. Довженко, Л. Костенко, сучасна проза); відеофрагмент (наприклад, короткий діалог із українського фільму або освітнього відео).

Форми роботи: парна (створення міні-діалогів), групова (інсценізація ситуацій), колективна (обговорення варіантів мовного оформлення), інтерактивна.

Методи:

- інтерактивні («Мозковий штурм», «Коло ідей», «Прес»),
- дослідницькі (трансформація речень),
- фасилітаційні (модерація, рефлексія, групова взаємодія),
- комунікативно-рольові.

ХІД УРОКУ

1. Мотиваційний етап

Мета: створити позитивну атмосферу, налаштувати на діалог.

Учитель запитує:

- Як часто ви спілкуєтеся в діалогах – у школі, вдома, у соцмережах?
- Чому важливо не просто говорити, а вміти вести діалог?

Метод «Коло ідей»:

Учні по черзі висловлюють одну думку, не повторюючи попередніх. Учитель коротко узагальнює:

«Отже, діалог – це не лише форма мовлення, а й спосіб розуміння одне одного. Тож сьогодні навчимося робити його грамотним і змістовним».

2. Актуалізація опорних знань

Перегляд короткого відеофрагмента (наприклад, уривок з «Інтернет-уроків української» або короткої сцени з фільму).

Питання до учнів:

- Які репліки передані дослівно, а які – переказом?
- Як ви розпізнали пряму і непряму мову?

Міні-дискусія:

Що змінюється, коли пряму мову перетворюємо на непряму? (Інтонія, форма, дистанція між мовцем і слухачем).

3. Повідомлення теми уроку, мотивація навчальної діяльності

Редагування діалогу:

Враз задзвонив телефон. Андрій підняв його.

– Привіт, – почув він голос свого давнього колеги.

– Як діла. Ти десь зник. Чому не заходиш. Може стрінемося? Хочеться, як раніше, посидіти, полялякати. Мені так багато треба тобі сказати!

Уже кілька років друзі не зустрічались.

– Видно щось трапилось, якщо він зазвонив мені – розпереживався Андрій.

Відклавши всі справи, через годину він уже дзвонив у двері Павла.

(Раптом задзвонив телефон. Андрій підняв слухавку.

– Привіт, – почув він голос свого давнього товариша.

– Як справи? Ти десь зник. Чому не приходиш? Може зустрінемося? Хочеться, як раніше, посидіти, поговорити. Мені так багато треба тобі сказати!

Уже кілька років друзі не зустрічались.

– Видно щось трапилось, якщо він зателефонував мені – захвилювався Андрій. Відклавши всі справи, через годину він уже дзвонив у двері Павла. (Матеріали зі сайту *Українська мова на повсякдень*)

Дослідницька робота в парах

Завдання:

Кожна пара отримує картку з уривком із тексту, де є пряма мова.

Наприклад:

«– Я не хочу бути байдужим, – сказав Андрій. – Бо байдужість убиває людину».

Завдання:

1. Перетворіть уривок на речення з непрямою мовою.
2. Обговоріть, як змінився зміст або настрій репліки.

Обговорення результатів → спільне узагальнення правил.

Міні-проект «Діалог епох»

Учні об'єднуються у групи по 4–5 осіб.

Завдання групам:

Створіть власний короткий діалог (6–8 реплік) на одну із тем:

- «Конфлікт поколінь: батьки й діти про мову спілкування»
- «Дискусія у соцмережі: чи потрібна українська всюди?»
- «Якби Тарас Шевченко написав пост у Twitter...»

У діалозі має бути:

- використано пряму та непряму мову;
- збережено ввічливість і логіку діалогу;
- показано різні точки зору.

Роль учителя – фасилітатора:

- допомагає групам сформулювати тему й розподілити ролі;
- спрямовує увагу на комунікативну мету;
- не оцінює, а підказує, як поліпшити аргументацію.

4. Презентація результатів

Кожна група інсценізує свій діалог або читає його в ролях.

Після кожного виступу клас дає короткий зворотний зв'язок за методом «Дві зірки й одне побажання». Питання можуть бути такого характеру:

- Що сьогодні на уроці тобі сподобалось?
- Що тобі вдалося найкраще?
- Що можна покращити?
- Які два моменти уроку ти вважаєш найцікавішими або найкориснішими для себе?
- Які дві нові думки або вміння ти сьогодні відкрив/відкрила для себе?

Одне побажання (що хотів би покращити / змінити) такого типу:

- Що б ти хотів/хотіла, щоб ми зробили інакше або продовжили на наступному уроці?
- Яку пораду чи побажання ти можеш дати собі або класу після сьогоднішнього уроку?
- Що, на твою думку, допоможе нам зробити наступний урок ще цікавішим чи кориснішим?

Учитель підкреслює **діалогічність** – здатність слухати, відповідати, розуміти іншого.

5. Рефлексія

Метод «Прес»:

Кожен учень завершує речення:

- «Сьогодні я зрозумів, що...»
- «Діалог – це для мене...»
- «Я навчився...»

Учитель узагальнює:

Діалогічне мовлення – це мова не лише про правила пунктуації, а про культуру думки та спілкування. І саме вона, ця культура, формує людину, здатну до взаєморозуміння.

6. Домашнє завдання

1. Скласти письмовий діалог (6–8 реплік) на тему: «Розмова про майбутнє України», використовуючи пряму і непряму мову.
2. Підготувати міні-довідку: «Які ознаки має справжній діалог у житті?»

Список використаної літератури

1. Пометун О. І., Пироженко Л. В. *Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід*. Київ: А.С.К., 2021.
2. Мельничайко В. Я. *Методика навчання української мови в основній школі*. Київ: Освіта, 2022.
3. Савченко О. Я. *Дидактика початкової школи*. Київ: Грамота, 2020.
4. Лаврова А. *Метод проєктів на уроках української літератури в старших класах // Молодий вчений*, № 4 (92), 2021.
5. *Українська мова і література в школі*. № 4, 2023.
6. *Українська мова на повсякдень*. Режим доступу: <https://dspace.vnmu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/2053/%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0%20%D0%BD%D0%B0%20%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%81%D1%8F%D0%BA%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D1%8C%20%28%D0%92%D0%BE%D1%81%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BB%D0%B5%D0%BD%29.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

4.2. Діалогізація навчання через проєктну діяльність

Діалогізація через проєктну діяльність передбачає таку організацію навчання, яка б відбувалася між учнями у групах чи парах; з учителем під час планування й аналізу; а також з матеріалом (через питання, дослідження чи пошук рішень).

Навчальний проєкт

РОМАН (історія одного слова)

Паспорт проєкту

Навчальний предмет в рамках проєкту: українська мова, 7 клас

Навчальні дисципліни, близькі до теми проєкту: українська література, музичне мистецтво, народознавство.

Вид проєкту за кількістю учасників: парний

Термін виконання роботи: короткотривалий (тижневий)

Форма представлення: діалог у парі

Тип проєкту: дослідницько-пошуковий

Мета роботи: дослідження лексичних та граматичних особливостей іменника **РОМАН**, а також його поширення в мистецьких творах.

Завдання проєкту:

1. Ознайомитися з теоретичним матеріалом з лексики (власна /загальна назва, походження іменника);
2. Ознайомитися з теоретичним матеріалом з морфології (відмінювання);
3. З'ясувати тлумачення цього слова як літературного терміна.
4. Простежити використання цього слова в українській літературі та культурі.

Етапи роботи над проєктом:

1. Підготовка: визначення теми і мети проєкту.
2. Планування: визначення джерел інформації та методів її збору. З'ясування способів представлення результатів (форми звітності). Встановлення процедури і критеріїв оцінки результату.
3. Дослідження: збір інформації.

- Слово **РОМАН** відноситься до запозичених слів, бо походить від латинського слова «Romanus», що означає «римлянин». Це ім'я стало популярним завдяки християнству, коли почали з'являтися святі з цим ім'ям.

Якщо серед римлян ім'я було популярне в епоху Середньовіччя, то в українській культурі воно з'явилося в часи Київської Русі.

Ім'я Роман має кілька значень, які залежать від контексту:

- ✓ Сила – Роман символізує силу та відвагу.

- ✓ Лідерство – люди, що носять це ім'я часто уособлюють лідерські якості.
- ✓ Творчість – Романи відзначаються творчими здібностями. [За матеріалами 1]

- Роман – іменник чоловічого роду, істота, II відміна, тверда група.

Відмінюється за відмінками:

Відмінок	Однина	Множина
називний	Ромán	Ромáни
родовий	Ромáна	Ромáнів
давальний	Ромáнові, Ромáну	Ромáнам
знахідний	Ромáна	Ромáнів
орудний	Ромáном	Ромáнами
місцевий	Ромáнові, Ромáні, Роману	Ромáнах
кличний	Ромáне	Ромáни

- Досить гарно використано не лише форму називного, а й кличного відмінка цього іменника у музичній творчості. Усім відома українська народна пісня «Ой у полі криниченька»:

Ой у полі криниченька,
Там холодна водиченька.

Ой там Роман воли пасе,
Катерина воду несе.

Роман воли покидає,
Катерину переймає.

Катерину переймає,
З відер воду виливає.

– Ой Романе, Романочку,

Не гай мене до раночку,

Бо ця вода не літня,
В мене мати не рідная.

Буде бити ще й лаяти,
Ще й Романом докоряти.

— Де ж ти, дівко, барилася,
Вже й вечеря зварилася!

— Налетіли гуси з броду,
Замутили чисту воду.

Я, молода, постояла,
Поки вода устояла! [2]

- Цей іменник у Кличному відмінку в реченні виступає звертанням і виділяється на письмі з обох боків комами.
- Іменник **РОМАН** може бути не лише власною, а й загальною назвою. Як загальна назва цей іменник – великий за розміром і складний за побудовою прозовий твір художньої літератури, а в іншому значенні – *любовні стосунки* [3]

Наприклад:

1. У десятому класі ми вивчатимемо роман Олеся Гончара «Собор».
2. «Сімейні мелодрами» – це цикл реальних історій, у яких часто розповідають про романи звичайних людей.

Відмінювання цього іменника, загальної назви таке:

Відмінок	Однина	Множина
називний	ромán	ромáни
родовий	ромáну	ромáнів
давальний	ромáнові, ромáну	ромáнам
знахідний	ромán	ромáни

орудний	ромáном	ромáнами
місцевий	ромáні	ромáнах
кличний	ромáне	ромáни

[4, 131]

Список використаної літератури

1. Значення імені Роман: характер і сумісність з жіночими іменами. Режим доступу: https://www.unian.ua/lite/astrology/znachennya-imeni-roman-harakter-sumisnist-im-ya-roman-dlya-ditini-11348053.html?utm_source=chatgpt.com
2. Пісенний вінок: Українські народні пісні / Упорядник Андрій Михалко. Київ: Криниця, 2007. 400 с. Режим доступу: <https://nashe.com.ua/song/15397>
3. Роман/Словник UA: портал української мови та культури. Режим доступу: <https://slovnyk.ua/index.php?swrd=%D0%A0%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%BD>
4. Онатій А., Ткачук Т. Українська мова. 6 клас. 2023. НУШ. 291 с. (131). Режим доступу: <https://pidruchnyk.com.ua/2593-ukrmova-6-klas-onatii.html>

Розробка уроку в 7 класі

Тема уроку: Неологізми. Як народжуються нові слова в українській мові.

Тип уроку: дослідницько-проектний, з елементами діалогічного спілкування.

Мета: навчальна — ознайомити учнів із поняттям неологізм, його видами (лексичні, семантичні); розкрити роль неологізмів у сучасній українській мові; навчити розпізнавати неологізми у мовленні та медіа.

розвивальна — розвивати критичне мислення, уміння вести діалог і висловлювати власну думку; формувати дослідницькі та комунікативні навички через проектну діяльність.

виховна – виховувати повагу до української мови як живої, динамічної системи; формувати мовленнєву культуру, відкритість до нових мовних явищ.

Обладнання: підручник з української мови для 7 класу (НУШ, автори Н. Голуб, О. Горошкіна); картки / QR-коди з прикладами сучасних неологізмів; ноутбук або телефон з доступом до інтернету (за наявності); плакати, ватмани, маркери, стікери.

Хід уроку

1. Організаційний момент.

Учитель вітає учнів, створює позитивну атмосферу, наголошує:

«Мова – живий організм, вона постійно змінюється. Сьогодні ми з’ясуємо, які нові слова народжуються в українській мові й чому».

2. Мотивація навчальної діяльності.

Міні-діалог (метод діалогізації). Учитель ставить запитання:

- Чи чули ви слова *байрактёр, дрон, блогер, сторіс, ЗСУшка*?
- Як ви думаєте, чому такі слова з’явилися нещодавно?
- Чи всі вони – українські за походженням?

Учні обговорюють у парах 1–2 хв, потім – короткі відповіді в класі.

Учитель узагальнює: «Такі нові слова називаються неологізмами – вони відображають життя, техніку, події, культуру нашого часу».

3. Оголошення теми, мети і завдань уроку.

Учитель записує тему. Завдання для учнів:

- з’ясувати, що таке неологізми, які вони бувають;
- дослідити походження сучасних українських неологізмів;
- створити власний словничок неологізмів 2025 року у межах міні-проєкту.

4. Актуалізація знань.

Учитель пропонує коротке завдання:

– Прочитайте уривки з новин / соцмереж (на слайдах). Знайдіть слова, які, можливо, є неологізмами.

Учні обговорюють: що означають ці слова? Чому вони нові? **Відбувається діалог**, під час якого учитель не повідомляє правильну відповідь одразу, а спонукає учнів до обговорення та аналізу.

5. Опрацювання нового матеріалу.

Учитель разом із класом визначає поняття:

Неологізми – це нові слова або нові значення вже відомих слів, що з’явилися в мові внаслідок розвитку науки, культури, техніки, суспільного життя.

Види неологізмів:

- лексичні (нові слова: ***дрон, тітокер, сторіс, фільтр***);
- семантичні (нове значення старого слова: ***хмарка*** – у значенні «інтернет-сховище»);
- авторські (створені письменниками: ***запашистий, мрійниця, срібнокрил***).

Учні у групах придумують ще 2–3 приклади неологізмів, які чули останнім часом, і пояснюють їх.

6. Проектна діяльність «Словник неологізмів нашого класу».

Етап 1 – постановка завдання (учитель):

«Ви створите міні-словник неологізмів, що побутують серед підлітків або в сучасній Україні. Ваш продукт – постер або електронна сторінка з 5–7 неологізмами, їх значенням і прикладом речення».

Етап 2 – робота в групах.

Учні об’єднуються в малі групи (по 4–5 осіб).

Кожна група обговорює, які неологізми вибрати (внутрішній діалог, розподіл обов’язків); шукає або придумує тлумачення; формулює речення з цим словом; створює візуальний продукт (постер або Google-слайд).

Учитель підходить, ставить уточнювальні запитання:

- Чому ви вважаєте це слово неологізмом?
- Чи є український відповідник?
- Як це слово з'явилося?

Етап 3 – презентація.

Групи коротко представляють результати, діляться найцікавішими словами. Інші учні ставлять питання і доповнюють, тобто реалізується діалогізація.

7. Рефлексія й узагальнення.

Діалогічне обговорення:

- Що нового дізналися про українську мову?
- Чому мова постійно змінюється?
- Які неологізми, на вашу думку, залишаться в мові надовго?

Учні заповнюють коротку «мовну хмаринку» на вірєць:

«Сьогодні я зрозумів(ла)...», «Мене здивувало...», «Я хочу ще дізнатися про...».

Оцінювання активних учнів.

8. Домашнє завдання.

1. Знайти 3 неологізми у сучасних медіа (новинах, соцмережах, рекламі) й визначити їх походження.
2. (Творче, на вибір) Написати короткий пост або вірш із використанням неологізмів.

ВИСНОВКИ

Дослідження проблеми діалогізації навчання на уроках української мови засвідчило, що саме діалогічний підхід є ключовою ознакою сучасної педагогічної парадигми, орієнтованої на особистість учня, його активність, здатність мислити, спілкуватися і співпрацювати. Діалог у навчанні виступає не лише формою взаємодії між учителем і учнем, а й способом спільного пізнання, розуміння світу, розвитку мислення та морально-ціннісних орієнтирів.

Діалогізація навчального процесу спрямована на створення освітнього середовища, у якому учні є рівноправними партнерами у пошуку істини, у процесі осмислення мови як духовного і культурного феномена. Такий підхід забезпечує перехід від монологічної моделі «учитель говорить – учень слухає» до партнерської, у якій усі учасники освітнього процесу співстворять знання, спільно розв'язують проблеми, аргументують власну позицію, навчаються слухати та розуміти одне одного.

Діалогізація навчання української мови ґрунтується на гуманістичних ідеях, сформованих у працях українських педагогів – В. Сухомлинського, І. Зязюна, О. Пометун, Бл. Л. Гузара та інших. Їхні погляди акцентують на необхідності виховання духовно багатой, мислячої особистості, здатної до співчуття, порозуміння і поваги до людини. Гуманна педагогіка є світоглядним підґрунтям діалогічного навчання, оскільки ставить у центр уваги не передачу знань, а розвиток особистісних якостей – відповідальності, довіри, емпатії.

Ефективність діалогічної взаємодії у навчанні залежить від низки психолого-педагогічних умов: мотиваційної готовності учнів до спілкування, створення емоційно безпечної атмосфери довіри та підтримки, формування комунікативної компетентності, а також високої професійної майстерності вчителя. Учитель у діалогічному навчанні постає не як носій абсолютного знання, а як партнер, наставник і фасилітатор, який уміє вести діалог, ставити відкриті запитання, стимулювати учнів до самостійних висновків.

Результати аналізу сучасної методики викладання української мови засвідчують, що діалогічний підхід найповніше реалізується через інтерактивні

технології, групові й парні форми роботи, рольові ігри, дебати, евристичні бесіди та проєктну діяльність. Такі форми не лише активізують мовленнєву діяльність учнів, а й сприяють формуванню критичного мислення, уміння аргументовано висловлюватися, працювати в команді, поважати думку співрозмовника.

Особливої уваги заслуговує проєктна діяльність, яка поєднує навчальний, комунікативний і творчий аспекти. У процесі спільного виконання проєктів учні планують, обговорюють, досліджують, презентують результати та рефлексують, що природно формує ситуації справжнього діалогу. Проєктні форми роботи розвивають у школярів не лише мовну компетентність, а й соціальну зрілість, відповідальність, ініціативність, відкритість до співпраці.

Практичне впровадження діалогічного підходу на уроках української мови в основній школі показало, що діалогізація сприяє зростанню пізнавальної активності, інтересу до предмета, розвитку мовленнєвих і комунікативних умінь. Учні, залучені до діалогу, виявляють більшу самостійність у навчанні, охочіше висловлюють думки, аргументують власну позицію, вчаться конструктивно взаємодіяти в колективі.

Таким чином, діалогізація навчання є не лише методичним прийомом, а цілісною педагогічною стратегією, що відповідає філософії Нової української школи. Вона забезпечує гуманізацію освітнього процесу, перетворює урок української мови на простір живого спілкування, співпраці й розвитку. Діалогічно організоване навчання формує ключові компетентності сучасного учня – комунікативну, соціальну, культурну, громадянську, а також сприяє становленню особистості, здатної до мислення, творчості, емпатії та поваги до рідного слова.

Отже, діалогізація навчання української мови є важливою умовою якісної освіти й духовного зростання школярів, адже саме через діалог дитина пізнає світ, себе та іншого, вчиться говорити, слухати, розуміти і творити – словом і серцем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Акімова Н.С. Діалог як метод інтерактивної взаємодії викладача та студентів у процесі навчання. Матеріали VIII Всеукр. наук.-метод. конф. Харків : Вид-во ХДУХТ, 2010. С. 23–24.
2. Андросук І. Комунікативна компетентність як важливий засіб ефективної взаємодії учасників освітнього процесу. Молодь і ринок. № 3-4 (201-202), 2022. 34-38.
3. Антонець М. Погляди В.О. Сухомлинського на процес шкільного навчання Рідна школа. 2002. № 5. С. 15-18.
4. Берегова О.М. Діалог культур: образ іншого в музичному універсумі : монографія / переднє слово Ганна Чміль. Київ : Ін-т культурології НАМУ, 2020. 303 с.
5. Бойко І. Комунікативна компетентність в контексті сучасних освітніх стандартів та наукових досліджень. Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти. Вип.22. Слов'янськ, 2024. С. 216 – 230. Режим доступу: <http://profped.ddpu.edu.ua/article/view/320159/310747>
6. Бондар Л.С. Вплив навколишнього середовища на формування у школярів гуманістичних цінностей в педагогічній спадщині В.О. Сухомлинського.
7. Букатов В. П. Педагогічні таїнства дидактичних ігор. К.: Ред. загальнопед. газ., 2004. 128 с.
8. Бутенко Н. Ю. Комунікативні процеси у навчанні: Підручник. Вид. 2-ге, без змін. К.: КНЕУ, 2006. 384 с.
9. Вознюк О.В. Аналіз співробітництва і партнерства. Збірник науковометодичних матеріалів конференції «Педагогіка партнерства як основа розвитку суб'єктів освітньої діяльності в умовах Нової української школи», 15 травня 2019 року, КЗ «Житомирський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти».
10. Галаєвська Л. В. Діалогічна компетентність: проблеми і перспективи. Українська мова і література в школі. 2016. № 1. С. 20–24.
11. Галаєвська Л. В. Формування діалогічних умінь в учнів 8–9 класів

на уроках української мови. Анотовані результати науково-дослідної роботи Інституту педагогіки НАПН України за 2017 рік : наукове видання. К. : Інститут педагогіки, 2017. С. 34–35.

12. Гальченко В., Грузинська І. Характеристика мотиваційної готовності старших дошкільників до навчання в школі. *Вісник Інституту розвитку дитини*. Сер. : Філософія, педагогіка, психологія. 2014. Вип. 35. С. 131-136. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vird_2014_35_24

13. Голуб, Н. Б. Комунікативна компетентність учнів загальноосвітньої середньої школи: структурні компоненти. *Науковий вісник Херсонського державного університету: Педагогічні науки*, 2011. 58. 220–224.

14. Голуб Н. Б. Культура діалогу на уроці української мови: проблеми і перспективи. *Наукові записки. Серія «Філологічна»*, 2013. 5 (40). стор. 130-133. Режим доступу: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/3367>

15. Гра по-новому, навчання по-іншому. Методичний посібник/ Упорядник О. Рома. The LEGO Foundation, 2018. 44 с.

16. Гриньова Н.В. Концепція діалогу у творчості М. М. Бахтіна /Основні сфери застосування психологічних знань : студ. наук. вісник психол. ф-ту за матеріалами Всеукр. студ. наук.-практ. конф. (10-11 лютого 2010 р., м. Черкаси). Вип. 2 / МОН України, ЧНУ ім. Б. Хмельницького, Психологічний ф-т. Черкаси: 2010. 180 с. (49-52). Режим доступу: <https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/162/1/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%86%D0%B5%D0%BF%D1%86%D1%96%D1%8F%20%D0%B4%D1%96%D0%B0%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%83%20%D1%83%20%D1%82%D0%B2%D0%BE%D1%80%D1%87%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96%20%D0%9C.%20%D0%91%D0%B0%D1%85%D1%82%D1%96%D0%BD%D0%B0.pdf>

17. Гузар Любомир. «Дорога до себе»: Молодь, конфлікт поколінь. Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=HU56FFRqM28>

18. Гурська О. А., Самборська О. В., Йордан Г. М. Використання цифрових технологій у педагогічному процесі для індивідуалізації навчання. *Педагогічна*

- Академія: наукові записки*, 2025. (14). Режим доступу: <https://pedagogical-academy.com/index.php/journal/article/view/525/408>
19. Енциклопедія сучасної України. Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-24455>
20. Зязюн І. А. Філософські засади освіти: освітні і виховні парадигми, освітні технології, діалектика педагогічної дії. Педагогічна майстерність у закладах професійної освіти: монографія. Київ : 2003. 11-59.
21. Зязюн І. Формування комунікативної культури майбутніх педагогів у процесі діалогічного навчання. Інститут педагогіки НАПН України, 2015. 219 с.
22. Карпова Л.Г. Формування професійної компетентності вчителя загальноосвітньої школи.: дис. канд. пед. наук. Харків: ДПУ ім. Г.С.Сковороди, 2003. 295 с.
23. Коломієць Н. А. Дидактичні засади застосування інтерактивних методів навчання молодших школярів. Дис. на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук: 13.00.09. Київ. 2009. 272 с. Режим доступу: <https://enpuirb.udu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/41856902-8f45-4222-9a76-216ccc70f056/content>
24. Корнієнко С. Діалогічне навчання як засіб формування мовленнєвої компетенції та міжкультурної комунікативної компетенції учнів при вивченні іноземних мов. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Педагогічні науки, 2016. (11), С. 28-31.
25. Кремень, В. Діалогічне навчання як засіб забезпечення розвитку критичного мислення учнів, підвищення їхньої мотивації до навчання та формування соціальних навичок. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогіка, 2017. 2 (45), С. 39- 44.
26. Кремень В. Г. Освіта і суспільство в парадигмі синергетичного мислення. Педагогіка і психологія. 2012. №. 2. С. 5–11.
27. Кузь В. Г. Гуманізм педагогіки В. О. Сухомлинського. Матеріали Других Всеукраїнських педагогічних читань / упоряд. і відп. ред. М. Я. Антонєць. Вип. 2., Ч. 2. Київ – Чернігів, 1995. С. 18–22.

28. Кучеренко І. А., Пентиліук М. І. Теорія і технологія сучасного уроку української мови : навч.-метод. посіб. ; МОН України, Херсонський державний університет. Херсон. : Айлант, 2022, 352 с.
29. Кучерук О. А., Магдич Т. П. Громадянська компетентність у методиці навчання української мови учнів старших класів: навчально-методичний посібник. Житомир: Вид-во ПП «Рута». 2022. 148 с.
30. Кучерук О.А. Система методів навчання української мови в основній школі: теорія і практика. Монографія. Житомир: Вид. ЖДІ імен. І.Франка, 2011. 420 с.
31. Лаврова А. Метод проєктів на уроках української літератури в старших класах. Молодий вчений. 2021. (№ 4 (92)).
32. Лещенко Г. Функціонально-комплексний підхід до роботи з текстом як засіб формування комунікативної україномовної компетенції школярів. Українська література в загальноосвітній школі. 2005. № 7, С. 26–30.
33. Луців С. Дискусія як метод навчання та виховання на уроках української мови у Новій українській школі. Рідне слово в етнокультурному вимірі. 2019. Режим доступу: <http://nwed.dspu.edu.ua/article/view/178203>
34. Любашенко О. Метод навчальної дискусії: розвиток українського діалогічного мовлення школярів. 2021. Режим доступу: https://www.researchgate.net/publication/356430169_Metod_navcalnoi_diskusii_rozvitok_ukrainskogo_dialogicnogo_movlenna_skolariv
35. Мацько Л. І. Культура української мови: Навчальний посібник. К.: ВЦ «Академія», 2012.
36. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах / кол. авт. за ред. М. І. Пентиліук. Київ : Ленвіт, 2009. 400 с.
37. Оліяр М. П. Підготовка майбутніх учителів до здійснення когнітивного підходу в методиці навчання української мови. Збірник наукових праць. Педагогічні науки. Випуск 52. Херсон. Видавництво ХДУ 2009. С. 328-330.
38. Палихата Е. Діалог в усномовленнєвому спілкуванні. Мандрівець. 2000. № 1-2. С. 71–76.

39. Пометун О. Енциклопедія інтерактивного навчання. Київ. 2007. 141 с.
https://shron1.chtyvo.org.ua/Pometun_Olena/Entsyklopediia_interaktyvnoho_navchannia.pdf
40. Пометун О., Пироженко Л. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання. К.: А.С.К., 2003. С. 19-24.
41. Рибалка В. Теорія виховання всебічно розвиненої, щасливої особистості та її практичне втілення у школі радості В.О. Сухомлинського. С. 206-216. Режим доступу: <http://npo.kubg.edu.ua/article/view/192665/192958>
42. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи. Київ: Грамота, 2012. 504 с.
43. Самборська Д.В., Боженко В.В., Лисюк Л.П. Інформаційнокомунікаційні технології в освіті: методичні рекомендації до організації самостійної роботи. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2024. 34 с.
44. Селігей С. П. Мовна свідомість : структура, типологія, виховання // НАН України, Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні. К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2012. 118 с.
45. Солодчук А. Діалогічне навчання як засіб формування комунікативних здібностей здобувачів освіти у профільній школі. International Science Journal of Education & Linguistics. 2023; 2(4): 19-31. Режим доступу: [file:///C:/Users/911/Downloads/j.isjel.20230204.03%20\(3\).pdf](file:///C:/Users/911/Downloads/j.isjel.20230204.03%20(3).pdf)
46. Сухомлинський Василь. Афоризми / Педагогічний музей України; [укладач О. П. Міхно; наук. консультант О. В. Сухомлинська]. Київ : ПМУ, 2018. 104 с.
47. Сухомлинський В.О. Вибрані твори : в 5 т. / В.О. Сухомлинський. – К. : Радянська школа, 1976–1977. (Т. 1. – 1976. – 654 с.; Т. 2. – 1976. – 654 с.; Т. 4. – 1976. – 640 с.; Т. 5. – 1977. – 639 с.).
48. Сухомлинський В.О. Сто порад учителям. Київ, Україна: Рад. шк., 1988. Режим доступу: <https://karpova.in.ua/wp-content/uploads/2010/05/%D0%A1%D1%82%D0%BE-%D0%BF%D0%BE%D1%80%D0%B0%D0%B4-%D1%83%D1%87%D0%B8%D1%82%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%B2%D1%96.-%D0%92.%D0%9E.->

49. Шипка М.І. Виховання патріота-громадянина у спадщині Любомира Гузара. Інноваційна педагогіка. Видавничий дім «Гельветика». 2022. Випуск 54. Том 1. С. 36-41.
50. Шипка М. Моральне виховання у спадщині Блаженнішого Любомира Гузара. Актуальні питання гуманітарних наук. 2021. Вип 45, том 2, С. 194-199.
51. Шульжук Н.В. Діалогічний дискурс у контексті еколінгвістичної проблематики. Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: Серія «Філологія». Острог: Вид-во НаУОА, 2020. Вип. 9 (77). С. 135-138.
52. Шумило І.І. Формування комунікативної компетентності студентів засобами інтерактивних технологій на заняттях іноземної мови. Молодий вчений. 2016. № 12.1. С. 559–562.